

LITERATURA I MODELS DE LLENGUA. ALGUNES
REFLEXIONS SOBRE EL CAS DE L'ALGUER

Com és sabut, l'illa de Sardenya es va veure afectada també pel procés de castellanització que els Països Catalans pateixen des de les darreries del segle XV: Ferran II, per exemple, ja hi va trametre el primer virrei castellà, Iñigo López de Mendoza, que va regir l'illa entre 1487 i 1491. I és que, de fet, la sort de Sardenya va anar estretíssimament lligada a la dels Països Catalans, especialment pel fet d'haver romàs sempre, fins al tractat d'Utrecht (1713), dins del Consell d'Aragó –on, com també Mallorca, era representada pels delegats del Principat de Catalunya–, a diferència, per exemple, del Regne de Nàpols, que amb el Regne de Sicília i l'Estat de Milà van constituir el Consell d'Itàlia el 1555.¹ Per això diu Jordi Carbonell que «de fet els catalans veien Sardenya com una continuació –colonial, això sí– de llur país».² Ja sigui per això, o tal vegada independentment d'aquest fet, el cas és que des de la metròpoli sempre es va considerar Sardenya com un regne de parla catalana –debades cercaríem mostres de vacil·lació en aquest sentit. Podríem adduir força exemples d'aquesta adscripció –tots ells d'abans del «retrobarment» que es produirà en el segle XIX. Vegem-ne uns quants.

L'historiador i humanista tortosí Cristòfor Despuig, en l'encesa defensa de la unitat de la llengua que constitueix el primer de *Los colloquis de la insigne ciutat de Tortosa* –llibre que, pel que sembla, te-

1. Veg. Bruno ANATRA, *Sardenya i la Corona d'Aragó a l'Edat Moderna*, dins *Els catalans a Sardenya*, a cura de Jordi Carbonell i Francesco Manconi (Barcelona, 1984), ps. 59, 62 i 64-66, o bé en la versió italiana –*I catalani in Sardegna* (Milà, Cinisello Balsamo, 1984)–, ps. 59, 62 i 64-65.

2. *La llengua i la literatura medieval i moderna*, dins *Els catalans a Sardenya*, p. 93.

nia enllestit el 1557—, després d’haver fet explicar a l’interlocutor valencià que al Regne de València, tot i ser una conquesta catalanoaragonesa, s’hi parla català perquè la majoria de pobladors van ser catalans i perquè el català era la llengua del rei i la dels escrits emanats de la cancelleria, fa dir a Lúcio —el seu *alter ego* dins de l’obra— que, si Mallorca, Menorca i Eivissa són terres de parla catalana, és degut també al fet d’haver estat conquerides i poblades pels catalans, i afegeix:

«Y en Serdenya, la qual conquistà lo infant don Alfonso que après fonch rey de Aragó, tenen també la llengua catalana, bé que allí tots no parlen català, que en moltes parts de la illa retenen encara la llengua antiga del regne; però los cavallers y les persones de primor y finalment tots los que negosien parlen català, perquè la catalana és allí cortesana.»³

L’any 1560, en el Parlament extraordinari convocat pel virrei Álvaro de Madrigal, l’estament militar va demanar que es fessin traduir al català o al sard els textos legislatius d’origen italià, encara vigents en alguna població, perquè eren redactats «en llengua stranya», i que els textos originals fossin «abolits talment que no reste memoria de aquells». La demanda va ser satisfeta, però —segons explica Raimondo Turtas—, «la traduzione sarebbe stata fatta solo in catalano».⁴

Des de Sàsser, l’1 de setembre de 1561, el jesuïta portuguès Francisco Antonio explica al superior del seu orde que «en la çiudad de Càller y del Alguer la [llengua] ordinaria y común es la catalana, aunque también hay mucho de la sarda».⁵

El 20 de juliol de 1568, de Roma estant, Francesc de Borja, general

3. Edició a cura d’Eulàlia Duran (Barcelona, 1981), p. 62.

4. *La questione linguistica nei collegi gesuitici in Sardegna nella seconda metà del Cinquecento*, dins «Quaderni Sardi di Storia», 2 (gener-juny 1981), ps. 69-70. Agraïxo a Albert Rossich la tramesa d’aquest article.

5. *Ibid.*, ps. 60-61.

de la Companyia de Jesús, invitava el preposít de la província d'Aragó, Antoni Cordeses, a visitar els col·legis de l'illa i li deia que a Sardenya hi havia «comodidades no pequeñas, pues la lengua catalana y la castellana son allí amadas y entendidas».⁶

I el 21 d'octubre de 1570, des de Càller, Guido Bellini, jesuïta genovès tramès a Sardenya, escrivia a Francesc de Borja:

«quest'isola spetialmente ha da esser aiutada da sardi, prech'ecchetto nelle città, dove in alcune si usa la lingua catalana et italiana et qualche pocco castigliana, le ville non intendono che il suo parlare sardo, talchè la spagnola et italiana tanto per Cagliari quanto per l'altre città non serveno fuor che per quelle medesime».⁷

Durant el XVII, l'historiador i poeta valencià Joan Gaspar Escolano, en la *Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia* (1610-1611), inclou Sardenya entre els territoris on es parla la llengua llemosina —o sigui, el català.⁸

El canonge saragossà Martín Carrillo, que va ser tramès a Sardenya com a visitador reial, afirmava, l'any 1611, que a la ruralia de l'illa només s'hi entenia el sard però que a les ciutats, tot i entendre-s'hi el sard, s'hi parlava i s'hi entenia el català i el castellà.⁹

El jesuïta Pere Gil, autor de la segona versió catalana de la *Imitació de Crist*, de Tomàs de Kempis (Barcelona, 1621), quan en el pròleg enumera els territoris on es parla la llengua catalana tampoc no s'oblida que és parlada «en part de la [illa] de Sardenya».¹⁰

6. *Ibid.*, ps. 74-75.

7. *Ibid.*, p. 77.

8. Sobre el llemosí, vegeu la tesi doctoral d'August RAFANELL VALL-LLOSERÀ, *El llemosinisme. Un estudi de les idees sobre la variació lingüística en la història de la llengua catalana* (Bellaterra, 1991), edició microfotogràfica de les Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, i la seva antologia *Un nom per a la llengua. El concepte de llemosí en la història del català* (Vic, 1991).

9. J. CARBONELL, *La llengua i la literatura medieval i moderna*, dins *Els catalans a Sardenya*, p. 96.

10. Citat per Martí de RIQUER, *Història de la literatura catalana*, III (Esplugues de Llobregat, 1964), p. 585.

L'historiador i jurista perpinyanès Andreu Bosch, en el *Sumari, índex o epítome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya* (Perpinyà, 1628), també sota la denominació de llemosina, explica que aquesta llengua parlada a Catalunya va passar «a València, y a les isles de Mallorca, Menorca, Ivyça y Cerdanya».¹¹

I cap a la meitat del segle, Joan Gaspar Roig i Jalpí, en el *Llibre dels feyts d'armes de Catalunya* –falsament atribuït al quatrecentista Bernat Boades–, explica que l'illa va ser poblada pels catalans i que «per ço parlan la lengua catalana molt polidament, axí com fos en Catalunya».¹²

Ja en el segle XVIII, i probablement un cop incorporada l'illa a la casa de Savoia (1720), fra Agustí Eura, en la seva *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*, torna a recordar la pertinença de Sardenya a l'àrea lingüística catalana en evocar «los que ab preciosos robins de ses venes la imprimiren en Sardenya, Mallorca, València...».¹³

Antoni de Bastero va publicar, en *La crusca provenzale...* (Roma, 1724), un passaport estès a Càller el 29 de juny de 1718 perquè «ognuno sappia, che anche a'tempi nostri adoperano quei popoli nelle loro publiche scritte la nostra Lingua».¹⁴

I Francesc Roca, en el pròleg a la versió catalana del llibre de fra Jaume Baron *Tresor per als vius y almyner del purgatori...* (Vic, 1752), justifica aquesta traducció perquè «puga també des de Barcelona enriquir de béns espirituals lo present Principat y los Regnes de Mallorca, Menorca, Ivisè y Cerdanya».¹⁵

No cal dir que aquesta visió era compartida des de Sardenya. L'humanista i teòleg callerès Segimon Arquer, per exemple, en la

11. P. 18. N'hi ha edició facsímil (Barcelona-Sueca, 1974).

12. Edició a cura d'Enric Bagué, volum IV (Barcelona, 1948), p. 169.

13. Citat per Antoni COMAS, *Història de la literatura catalana*, IV (Esplugues de Llobregat, 1964), p. 173.

14. Veg. A. BOVER I FONT, *La represa de relacions culturals amb l'Alguer*, «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», II: *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, 2 (1981), p. 410.

15. (Vic s.a.), p. 2. Veg. August RAFANELL, *La llengua dels valencians vista des de la Catalunya de l'edat moderna*, «Afers», núm. 7 (1988-89), p. 245.

seva *Sardinia brevis historia et descriptio* (Basilea, 1550), explica que, mentre a les zones rurals es parla sard, a les ciutats s'hi parla català.¹⁶ I, encara, durant el procés que contra ell va seguir la Inquisició, abans que fos cremat a Toledo (1571), tot referint-se als documents que havia aportat per tal de defensar-se, diu que són escrits en català, «que es la lengua de mi tierra».¹⁷

Com veiem, no hi havia —no hi ha— cap dubte sobre la identitat d'aquesta llengua que, en la Sardenya actual, únicament s'ha conservat en una ciutat: l'Alguer. L'alguerès, doncs, no és altra cosa que una variant de la llengua catalana. Ara bé, es tracta d'una variant amb unes peculiaritats que la diferencien clarament de totes les altres.¹⁸ Peculiaritats que es veuen afavorides per l'esmentat allunyament dels Països Catalans i perquè els factors de diferenciació que han afectat i afecten aquesta variant són diferents dels que han afectat i afecten tots els altres dialectes catalans.

Aquesta especial situació del català de l'Alguer, d'altra banda, li fa patir els mateixos problemes que pateix el català als Països Catalans, però corregits i augmentats. D'acord amb Xavier Lamuela, que ha definit els trets que caracteritzen les llengües que gaudeixen del màxim ús social,¹⁹ Josep Murgades aplica el mateix mètode a la literatura,²⁰ fent-nos veure com l'absència o la presència molt feble d'aquests trets

16. P. 9. N'hi ha una edició facsímil dins S. ARQUER, «*Sardiniae brevis historia et descriptio*». «*Passione*», amb introducció, edició, traducció i notes a cura de Cenza Thermes (Càller, 1987), dins la col·lecció «Quaderni sardi», 1. Sobre Segimon Arquer, vegeu Marcello M. COCCO, *Sigismondo Arquer dagli studi giovanili all'autodafe (con edizione critica delle Lettere e delle Coplas al imagen del Crucifixo)* (Càller, 1987).

17. Dec aquesta informació a l'amistat de Jordi Carbonell, que va obtenir-la del professor Marcello M. Cocco.

18. «L'alguerès (...) és el dialecte que (...) posseeix un aire més exòtic per la pressió horitzontal secular del sard i el pes del superstrat italià amb el prestigi de la seva oficialitat.», Joan VENY, *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)* (Palma de Mallorca, 1982), p. 102; 3a. ed., corregida i augmentada.

19. *Fixació i funcionament de la gramàtica normativa en el procés d'estandardització de la llengua catalana*, dins *Català, occità, friülà: llengües subordinades i planificació lingüística* (Barcelona, 1987), ps. 61-92, especialment ps. 68-75.

20. *Réalité sociolinguistique et pratique littéraire*, «*Revue des Langues Romanes*», XCIII, 1: *La littérature catalane moderne*, a cura d'A. Bover i Font i Jean Tena (1989), ps. 75-84.

ens definiran l'altra cara de la moneda, és a dir, el grau de subordinació d'aquesta llengua o d'aquesta literatura. Doncs bé, la pèrdua de la consciència de la unitat lingüística, la desproporció entre gèneres, la defecció lingüística dels escriptors —i, és clar, dels lectors— i la incapacitat de la literatura per reflectir els segments de la realitat als quals la llengua pròpia no ha arribat mai a accedir o dels quals ha estat expul-sada per la llengua dominant són problemes que en major o menor grau, i en una època o altra, han afectat o afecten la literatura catalana, però que en el seu major grau i, especialment en l'actualitat, afecten la literatura algueresa. Fixem-nos-hi: malgrat que ridículament minúscul, hi ha un cert *blaverisme* alguerès, el qual no podria existir sense la pèrdua de la consciència de la unitat lingüística en algun sector social; la desproporció entre gèneres es veu clarament si comparem la relativament elevada producció poètica amb la migradesa de la prosa, i espe-cialment de la novel·la;²¹ els exemples de defecció lingüística dels escriptors són molt nombrosos i vénen de lluny, basti recordar que ja al segle XVI Antoni de Lofrasso va escriure en llengua castellana la seva novel·la *Los diez libros de fortuna de amor* (Barcelona, 1573);²² i, final-ment, és obvi que una obra literària en llengua catalana, encara que em-pri exclusivament el dialecte local, és incapaç de reflectir nombrosos aspectes de la vida quotidiana, senzillament perquè aquests aspectes, a l'Alguer, es realitzen en una altra llengua.

Tornant, però, a la llengua, és igualment evident que el català de l'Alguer, aïllat i allunyat durant segles i amb una forta influència del sard i de l'italià, forçosament ha de tenir unes característiques dife-rents del català que es parla i s'escriu a qualsevol punt dels Països Ca-talans. Per això, per a l'escriptor de l'Alguer, més que per al de qualse-

21. Doneu un cop d'ull, per exemple, a la visió panoràmica de *La literatura algueresa*, de Francesc MANUNTA, dins «Revista de Catalunya», núm. 41 (maig 1990), ps. 107-121.

22. Vegeu Maria A. ROCA MUSSENS, *La città di Barcellona: spazio bucolico-cortese nel romanzo di Antonio de Lo Frasso «Los diez libros de Fortuna de Amor»*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLI (1987-1988), ps. 29-56, la seva introducció a *Antonio Lo Frasso, militar de l'Alguer* (Sàsser, 1992), que acompanya el facsímil de l'edició prínceps, i A. BOVER I FONT, *Antoni de Lofrasso i els seus dos poemes en català*, «Revista de l'Alguer», núm. 1 (1990), ps. 27-32.

vol altre lloc de parla catalana, escriure en català vol dir respondre a la pregunta de *en quin* català.²³ En el català normatiu que, en termes generals, utilitzen els escriptors dels Països Catalans, que té l'avantatge de ser accessible a tots els lectors de la nació, però que resulta massa diferent del català de l'Alguer per al lector alguerès mitjà, sense una preparació adient? O bé en alguerès i, potser, fins i tot amb grafia italiana, cosa que pràcticament impedeix la comprensió per a l'hipotètic lector català, però que en canvi garanteix la de tota la comunitat algueresa? *That's the question...*

Abans, però, de mirar de resoldre aquest dilema potser serà bo que ens fixem en altres situacions, de dintre i de fora de l'àmbit català, que tot i que tenen característiques pròpies tenen també aspectes que poden ser il·lustratius per al cas alguerès. Comencem per una part de la segona de les opcions apuntades: la de la grafia. Aquest no és un problema nou dins de l'àmbit català. La decisió d'escriure el català amb la grafia de la llengua de l'Estat, o sigui de l'escola —l'única coneguda per tots els sectors socials alfabetitzats—, ja la va prendre, per exemple, l'escriptor nord-català Albert Saisset, el qual —el segle passat— escrivia les seves obres amb grafia francesa. No va ser l'únic, però van ser molt pocs els seus seguidors, tot i l'èxit evident entre les capes populars de la societat local. Fora dels Països Catalans tampoc no sembla que aquesta opció hagi fet fortuna. L'alemany de Suïssa i Àustria s'escriu igual que el d'Alemanya. L'espanyol de Sud-amèrica, igual que el d'Espanya. El francès del Quebec i dels altres països francòfons s'escriu igual que el de França. L'anglès d' Austràlia o dels Estats Units i el Canadà, igual que el d'Anglaterra —la grafia «americana» que els nord-americans utilitzen en alguns casos (*color, tonite*, etc.) em sembla un fet anecdòtic que no s'hauria arribat a produir si els Estats Units no s'haguessin convertit en una potència molt superior a l'antiga metròpoli, i evidentment aquest no és el cas de l'Alguer. El portuguès del Brasil i el dels països lusòfons de l'Àfrica i de l'Àsia també s'escriu igual que el de Portugal; és veritat que hi ha el cas del gallec, però es tracta d'una evident interferència polí-

23. Veg. Francesc MANUNTA, *La llengua literària utilitzada per escriptors algueresos*, «Revista de Catalunya», núm. 49 (febrer 1991), ps. 119-138.

tica com d'altres n'hi ha: per exemple el moldau, parlat a l'ex-República Soviètica de Moldàvia, escrit en ciríl·lic a diferència del romanès de Romania.²⁴ Etcètera. És a dir, llevat dels casos d'interferència política, s'imposa sempre el sentit comú: cal que tota la comunitat que parla una mateixa llengua s'entengui també per escrit.²⁵

Ara bé, aquests dubtes sobre el tipus de grafia no se'ls acostumen a plantejar els autors cultes, els autors amb un mínim d'ambició literària. Més aviat al contrari, la literatura culta tendeix a expressar-se d'acord amb la normativa i a través del que en podríem dir estàndard literari, bé que sovint amb importants dosis de trets dialectals —sobretot morfològics i lèxics— en segons quins autors i quins tipus d'obra. Aquesta posició és la que, en teoria, permet una comunicació perfecta amb la resta dels territoris catalanoparlants. I dic en teoria perquè, en realitat, els autors algueresos mai no han tingut un autèntic ressò als Països Catalans. De fet, aquesta és una altra constant a tot arreu, salvant —ben entès— les distàncies i les diferències. Així, per exemple, els autors del Quebec només excepcionalment són coneguts a França; segurament aquesta mena de desconexió es deu veure afavorida per la gran importància de la literatura francesa —agreujada pel tradicional tarannà centralista—, que no facilita la curiositat del lector per altres literatures francòfones. Fins fa relativament pocs anys passava la mateixa cosa a Espanya respecte de les literatures hispanoamericanes. Va

24. Vegeu el que en diu Miquel Porter —«Un bon amic moldau, amb un sentit de l'humor molt característic de la seva terra, em deia que amb els seus parents romanesos «ens parlem però no ens escrivim»— després d'un viatge realitzat l'estiu de 1988, *La Unió Soviètica, al tall de la tercera revolució*, «Revista de Catalunya», núm. 24 (novembre 1988), p. 74.

25. Per a Francisc MANUNTA: «Realment, triar la posició d'escriure l'alguerès amb la grafia italiana significa condemnar per sempre els algueresos a ésser analfabets de la pròpia llengua materna, fins al punt de perdre-la totalment», dins *La llengua literària...*, p. 125. Fins i tot un poeta com Rafael Sari (1904-1978), que explícitament s'adreçava a un públic estrictament local i que havia començat a escriure amb grafia italiana, «abandona gradatamente la grafia italiana per adottare quella catalana, e tutti comprendono —il retrobament è in qualche misura decisivo per la realizzazione di questa svolta— la necessità di un'integrazione reciproca fra le due culture», Marina ROMERO I FRIAS, dins *Rafael Sari e la piccola patria catalana*, introducció a Rafael SARI, *Ombra i sol. Poemes de l'Alguer* (Càller, 1980), p. 20.

caldre la coincidència d'alguns editors imaginatius amb alguns escriptors de qualitat (García Márquez, Vargas Llosa, etc.) per tal de crear un *boom* editorial i cridar l'atenció del lector espanyol. Però, evidentment, l'Alguer no és ni l'Amèrica hispanoparlant ni el Canadà francòfon; no únicament per extensió sinó també —i sobretot— per demografia i, per tant, pel que fa a la probabilitat de donar algun gran autor.

Davant d'una situació com aquesta, un autèntic cul-de-sac, la temptació d'abandonar el català per escriure en italià és realment fortíssima, especialment per a tot autor alguerès que vulgui arribar a un públic que no sigui estrictament el municipal. No és estrany, doncs, que trobem molts exemples d'autors que han optat per aquest camí. L'altra possibilitat és precisament la del camí contrari, la d'acceptar el constrenyiment i limitar-se a aquest públic municipal.²⁶ Amb grafia italiana o amb grafia catalana, tant se val. És l'acceptació del carrer sense sortida. El model de llengua escollit pels autors que es decanten per aquesta opció —el model dialectal— és apte només per a la literatura de tipus popular.

Què pot fer, doncs, l'actual escriptor alguerès davant d'aquesta *questione della lingua*? Sembla que només hi ha una sortida, difícil i arriscada, però l'única amb una esperança de futur. Es tractaria de trobar una certa posició d'equilibri entre el català literari i el català de l'Alguer. És una opció realment difícil perquè, a més a més de seny i de gust literari, demana un bon coneixement del català normatiu i del dialecte local. I perquè amb això, amb el que puguin fer els escriptors, no n'hi ha prou. Els escriptors sols mai no poden salvar una llengua, la llengua la salva la societat que —entre altres usos lingüístics—²⁷ els llegeix. Els sociolingüistes estan cansats de dir-ho. Lluís V. Aracil, en un article²⁸ on crida l'atenció sobre la importància del punt de vista socio-

26. «Ma, d'altronde, anche l'intransigente isolazionismo [...], se poteva favorire la comunicazione fra scrittore e "popolo" [...], non aiutava la letteratura algherese ad uscire dalla dimensione "di villaggio"», Marina ROMERO I FRIAS, *ibíd.*

27. Fa prop de trenta anys, Francesc Vallverdú ja deia que «cal no oblidar que una llengua literària no pot pas mantenir-se indefinidament sense els altres esglaons lingüístics, perquè la saba que dóna vitalitat a una llengua ha de recórrer lliurement tots els nivells que van de la llengua col·loquial a la llengua literària», *L'escriptor català i el problema de la llengua* (Barcelona, 1968), ps. 87-88.

28. *Et tout le reste est littérature*, «L'Espill», núm. 16 (1982), ps. 57-70.

lingüístic per a l'estudi de la literatura catalana, recorda unes assenyades paraules de Joan Sales en el pròleg a la seva traducció catalana (1963) de la novel·la *Tibal lo Garrèl*, de l'escriptor occità Loïs Delluc: «En el fons, (...) prolongar artificialment una agonia sense esperança és (...) – convé que en prenguem consciència d'una vegada – l'única perspectiva que poden oferir-nos aquells qui ens voldrien reduir a un programa estrictament “cultural” o “literari”». O, com el mateix Aracil diu: «(...) encara que *l'art pour l'art* tingui mèrits i encants peculiars, presentar-lo com una empresa de redempció és un salt massa violent de la fantasia. El que sigui capaç de creure en això, creurà en qualsevol cosa».²⁹ Cal, doncs, un esforç col·lectiu, de les autoritats locals juntament amb tota la societat algueresa. No és gens senzill, però és possible i, sobretot, convenient. Possible perquè encara hi ha un nombre acceptable de parlants i perquè, sobre el paper, no hauria de trobar obstacles. Tot i que, ara com ara, «en l'ordenament jurídic italià, la llengua catalana no està directament tutelada»,³⁰ els drets lingüístics són reconeguts en la Constitució italiana. L'Article 3.1 diu: «Tutti i cittadini hanno pari dignità sociale e sono uguali davanti alla legge, senza distinzione di sesso, di razza, di lingua,³¹ di religione, di opinioni politiche, di condizioni personali e sociali». L'Article 6è.: «La Repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche». Aquesta defensa de la igualtat lingüística es veu reforçada, a més, per l'article 2n. i pel punt 2 de l'esmentat article 3r. I, d'altra banda, la República Italiana ha dispensat tuteles especials –ara no analitzaré si suficients o no– per a algunes de les seves minories lingüístiques: la francesa de la Vall d'Aosta, l'alemanya de Bolzano i les eslovenes de Trieste i Gorizia.³² Ara bé, això no vol pas dir –i els catalans en tenim una llarga experiència– que per aquest costat tot sigui bufar i fer ampolles.

29. *Loc. cit.*, p. 59.

30. Pere FIORE, *La llengua catalana en l'ordenament positiu de la República italiana*, dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VI. Àrea 5. Llengua i Dret. Barcelona-Andorra 1987* (Barcelona, 1987), p. 342.

31. El subratllat és meu.

32. Vegeu Sergio SALVI, *Le lingue tagliate. Storia delle minoranze linguistiche in Italia* (Milà, 1975²), especialment les ps. 9-38.

Si sobre el paper, doncs, els drets són reconeguts, caldrà que la demanda social no defalleixi. De la mateixa Alguer, lògicament, s'han alçat veus en aquest sentit i, fins i tot, s'ha esbossat ja algun programa de redreçament. Rafael Caria, per exemple, en va fer conèixer un en la seva comunicació al II Congrés Internacional de la Llengua Catalana³³ i, més recentment, el jove sociolingüista Enrico Chessa n'ha publicat un altre.³⁴ Tots dos reclamen l'aprovació d'una llei de tutela i, alhora, proposen un seguit d'accions a emprendre —especialment per part de l'administració municipal—, entre les quals es fa imprescindible l'establiment d'un estàndard normalitzat que ha de conviure amb l'alguerès col·loquial.³⁵

L'aprovació d'una llei de tutela és, doncs, un pas imprescindible per desenvolupar qualsevol programa. Per això és de doldre que la llei 612 —«Tutela delle minoranze linguistiche in Italia»—, atacada per una colla d'intel·lectuals i polítics centralistes que van mostrar el seu llautó antidemocràtic,³⁶ quedés encallada al Senat.³⁷ I que la llei regional 410 —«Tutela e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna»— no superés el dictamen de la Cort Constitucional italiana, per bé que des de mitjan març de 1995 ja es treballa en un nou projecte de llei.³⁸ Evidentment, cal tornar-hi a insistir sense perdre més temps. Però

33. Aquesta comunicació de Rafael Caria va ser publicada a Sardenya el 1987 i reeditada el 1988: *L'Alguer, llengua i societat/Alghero, lingua e società* (Sàsser, 1988).

34. *L'Alguer i els països de llengua catalana. Propostes per a una planificació conjunta*, «Revista de Llengua i Dret», núm. 22 (desembre 1994), ps. 119-134.

35. Evidentment. També ho veia així Francesc Manunta: «Contraposar dialecte i llengua normativa és una absurditat. Les polèmiques són anacròniques i ultrapassades: tots contribueixen, d'una manera o de l'altra, si hi ha la voluntat de salvaguardar i d'emprar l'alguerès, a salvar la nostra identitat cultural», dins *La literatura algueressa*, ps. 119-120.

36. Vegeu la resposta de Leonardo Sole, catedràtic de Lingüística General a la Universitat de Sàsser i membre del «Bureau Européen pour les Langues moins répandues», *La carica dei cinque*, «L'Alguer», núm. 22 (maig-juny 1992), ps. 3-5.

37. Vegeu Carles SECHI, *Minorities: llengües i lleis. No passa al Senat italià la 612*, «L'Alguer», núm. 21 (març-abril 1992), ps. 3-4.

38. Sobre la redacció d'aquesta llei, els problemes que comporta el fet que no hagi estat aprovada i el nou projecte de llei, veg. Andreu BOSCH I RODOREDA, *El català de l'Alguer, el nou marc legal i l'escola*, comunicació presentada al VI Col·loqui de l'Associazione Italiana di Studi Catalani (Càller i l'Alguer, 11-15 d'octubre de 1995).

mentrestant cal no perdre de vista que l'Alguer ha aconseguït un Estatut Municipal³⁹ que, malgrat les seves limitacions, si els algueresos volen pot permetre un cert joc en aquest camp. Vegeu-ne, si no, l'article 9:

«TUTELA DELLA LINGUA E DELLA CULTURA
DI ALGHERO

1. In conformità ai principi accolti dalla Comunità nazionale e internazionale (UNESCO e Comunità Europea) e in base allo spirito e alla lettera della Costituzione della Repubblica Italiana, il Comune si propone di tutelare, promuovere e diffondere la conoscenza della storia, della lingua catalana nella variante algherese e della cultura e delle tradizioni locali, attivando contemporaneamente il confronto con le altre realtà presenti in città, al fine di garantire spirito di collaborazione e tolleranza.

2. In particolare si propone di dare supporto a tutte le iniziative dirette alla conoscenza e l'uso della lingua catalana, nella sua variante algherese.

3. Nel territorio del Comune la toponomastica in algherese è equiparata alla toponomastica in lingua italiana e il Comune ne garantisce l'uso contestuale.

4. Il Comune è l'organismo istituzionale referente per la politica linguistica e sostiene, nei limiti delle possibilità di bilancio, con contributi finanziari le associazioni che operano a favore dell'algherese e di altre espressioni linguistiche e culturali, secondo apposito regolamento.»⁴⁰

Es tracta d'un instrument ambigu i de cap manera suficient,⁴¹ però sí que permet d'anar treballant mentre s'insisteix novament en la llei de tutela. Perquè ja he dit abans que el redreçament lingüístic no només és possible, encara —però és, sens dubte, l'última oportunitat—, sinó que sobretot és convenient, és a dir, que es tracta d'un esforç que

39. *Statuto Comunale della Città di Alghero (Provincia di Sassari), approvato con deliberazione del Consiglio Comunale n° 20 del 29.4.1992 (Presa d'atto Co. Re. Co. n° 1891 del 22.5.1992).*

40. Vegeu A. BOSCH I RODOREDA, *El català de l'Alguer...*

41. Vegeu les objeccions que hi fa Andreu BOSCH, *El català de l'Alguer...*

val la pena de fer. Efectivament, a ningú no se li escapa que si avui dia la ciutat de l'Alguer ocupa una bona posició en el conjunt de Sardenya és degut a la seva bellesa, d'una banda, i al treball de generacions i generacions d'algueresos i alguereses, de l'altra. Però, tot això, hauria estat suficient sense el manteniment de l'herència catalana que la singularitza de la resta de Sardenya i li obre uns altres horitzons? Sembla evident que no. El manteniment de la seva personalitat —des de qualsevol punt de vista— ha esdevingut vital per al futur de l'Alguer. Per això es fa urgentment necessari l'acord entre els seus intel·lectuals, defugint tota mena de provincianismes —desgraciadament arreladíssims—, i el treball conjunt de la població i les seves autoritats —que difícilment reeixiran a conduir tot aquest procés si no acompanyen amb fets les sempre fotogèniques proclames de catalanitat. I també —cal no oblidar-ho— l'ajuda procedent dels Països Catalans: material per a l'ensenyament, material periodístic i televisiu, infraestructura editorial, intensificació de les relacions artístiques i turístiques, etc.,⁴² en una paraula, que els catalans no ens oblidem de l'única comunitat que parla la nostra llengua fora dels Països Catalans. Tot plegat facilitaria que els algueresos sentissin la llengua catalana com a cosa pròpia i que veiessin l'alguerès no només com la llengua amb què es relacionen amb la família o amb els amics —la llengua municipal de què he parlat abans—, sinó com la clau que els obre la porta del món cultural i econòmic català, un món d'uns 10.000.000 d'habitants dins de la mateixa Unió Europea mediterrània.

AUGUST BOVER I FONT
Universitat de Barcelona

42. Queda moltíssim per fer, encara, però la situació ha començat a canviar d'ençà de la creació del lectorat de català a la Universitat de Sàsser i del Centre de Recursos Pedagògics «Maria Montessori» a l'Alguer.